

Jørgen Holmgaard

Pandora's Box Revisited

Vendinger i 70'ernes og 80'ernes litteraturvidenskab

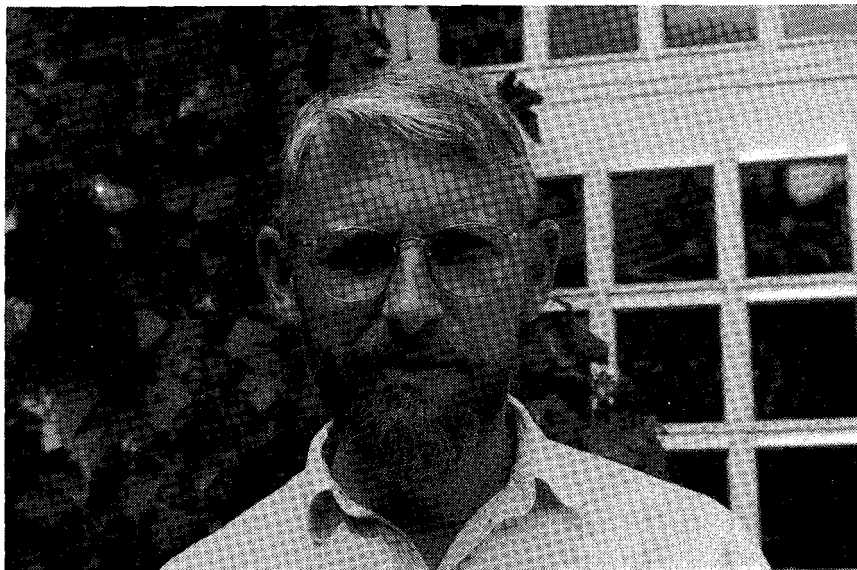
Da marxismen slog igennem blandt yngre litterater i Danmark omkring 1970 var en af deltagernes mange fornøjelser at genopdage forbindelsen tilbage til en lang og glimrende tradition. Horkheimer, Adorno, Benjamin, Lukács og gamle Karl himself dannede en anerække, der – som Althusser formulerede det i religiøs bevægethed – kunne synes at repræsentere »den eneste faste grund i verden.«¹ En følelse af radikal modernitet og traditionsstyrke gik på forunderlig vis i ét.

Det rejste sig naturligvis som spørgsmål, hvordan så eminente tænkere som den marxistiske tradition kunne være blevet så effektivt udvisket fra vores hidtidige videnshorisont. Ét svar henviste til det borgerlige samfunds politiske undertrykkelse, de »ideologiske statsapparaters« virksomhed m.v. Det kunne måske nok forekomme lidt tyndbenet. Et andet svar henviste til »fremmedgørelsen« i vores samfund i almindelighed, som gjorde det så svært at gennemskue. Endelig som det tredje – og tankemæssigt det eneste stærke – svar, kunne man ud fra Lukács' *Geschichte und Klassenbewußtsein* konstruere en historisk forklaring.

I følge Lukács er den revolutionære teori et subjektivt aftryk af den objektive historiske udvikling. Først i de faser, hvor det borgerlige samfunds indre modsigelser når et tilstrækkeligt niveau, bliver den objektive basis etableret for, at den revolutionære teori kan opstå og blive til den subjektive kraft i den historiske proces. Derfor var der intet tilfældigt i, at Marx formulerede sin teori vis-à-vis midtårhundredets sejrende kapitalisme og 1848's revolutionære omrystelser. Og for Lukács selv intet tilfældigt i, at hans revolutionære *oeuvre* kom til verden i kølvandet på 1917 og 1918's revolutionsbegivenheder.

I forlængelse heraf forekom det da i slutningen af 1960'erne rimeligt at forestille sig, at den vestlige kapitalisme nu nærmede sig enden på det historisk enestående lange efterkrigsboom. Den revolutionære

Jørgen Holmgaard er professor i litteraturvidenskab ved Aalborg Universitetscenter.

bevidstgørelse i den intellektuelle avantgarde var et subjektivt udtryk for en objektiv krise, som produktionsmådens indre modsigelser havde drevet den frem til. At »proletariatet« som helhed endnu ikke var kommet til samme bevidsthed, var blot et udslag af den velkendte forsinkelse mellem fortrop og hovedkorps. (Hvis man fandt det nødvendigt, kunne man endelig indsupplere med Frankfurter-teoretikernes forklaringer på arbejderklassens integration i det udviklede kapitalistiske samfund.)

Som teoretisk model var denne tankegang hos Lukács klassisk smuk og dybt tilfredsstillende: den var kohærent, den var enkel og dog kompleks; den hvilede afbalanceret i sig selv, den var selvforklarende og samtidig i stand til at tage selv vanskelige udfordringer op, som virkeligheden måtte byde på og kræve forklaret.

Men dens hvile afhang af nogle forudsætninger. Først og fremmest at 'virkeligheden' eksisterede. Den var mystificeret og fremtrådte sløret uigennemskueligt i sit umiddelbare »Schein.« I modsat fald ville 'teorien', hele den kritiske intellektuelle virksomhed ikke have nogen eksistensberettigelse. Men bag ved skinnet fandtes et »Sein«, som den kritiske videnskab ved teoretisk og analytisk arbejde kunne afdække. Her kom så interestetorien til for at forklare, hvorfor den revolutionære teori skulle gøre dette arbejde. Mens den borgerlige videnskab tjente sin bagvedliggende klasseinteresse ved blot at klassificere fænomenverdenens overflademønstre og fortolke dem qvietistisk, repræsenterede den kritiske filosofi på teoriens område, hvad proletariatet

gjorde i politiken: hele samfundets, totalitetens længeresigtede historiske interesse.

Det er let heri at høre efterklange af den tyske (og danske) senere vældes embedsmandsfilosofi om at repræsentere det almene bedste over for særinteresserne. Det kraftige Hegel-element blev da heller fornægtet, hverken af Lukács selv eller senere Lukácsianere. Blot medtænkte man ikke Hegel's socialhistoriske indlejring og de perspektiveringer, den måske kunne give anledning til.

Ud over forudsætningen om virkelighedens eksistens og analyserbarhed byggede teorien på en anden central tankegang, som pegede samme historiske sted hen. Den samfundsmæssige virkelighed, subjektet stod overfor, var menneskeskabt. Når samfundet var blevet uigennemskueligt for subjektet og i kapitalismens økonomiske praksis udbyttede det, var det en følge af subjektets egen udfoldelse, dets »Entäusserung.« Tankegangen optog den unge Marx meget. Subjekt-objektrelationen var således dybest set et resultat af en subjektudspaltning, hvor det udspaltede vendte sig mod sit oprindelige ud-spring. Heraf fulgte den forestilling, at erkendelsens og den politiske kamps sluttelig mål var en genforening af subjekt og objekt. En ultimativ forsoning, en sammensmeltning.

Som William Empson har gjort opmærksom på, er denne tankegang i marxismen beslægtet med hyrdedigtningens forestillingsverden.² I samme tradition og idéhistorisk tættere på er forbindelsen til romantikken.³ Dens intense optagethed af den tragiske spaltning, da ét blev til to, og dens forestilling om genforening af det splittede lever ufortyndet videre i Marx-traditionen og har givetvis været en af marxismens store tiltrækninger. Fra hos de romantiske digtere at have været anelse, håb og vision og hos filosoferne målet for de tankemæssige operationer bliver sammensmeltningen hos Marx et praktisk projekt af denne verden: i stedet for blot at fortolke virkeligheden til en forsoning i ånden, skal den konkret omformes, i sidste ende til det modsigelsesfri samfund.

Dialektikken hos Hegel er en sofistikeret subjekt-objekt-tænkning, hvor den tidlige romantiks mere naive sammensmeltningssidé afløses af embedsmandsfilosoffens erfarne viden om syntesens flygtighed og den stadige negation. Denne erfarings anstrøg af kølig skepsis og gustent forbehold rykkede imidlertid ikke med over til den exilerede revolutionsfilosof Marx. Nødvendigheden af at »umstülpe« Hegels dialektik, så den fik fødderne på jorden og blev materialistisk, forekom større end de tankemæssige problemer af denne art, selv om de jævnlige lod høre fra sig. Marx' forcerede optimisme måtte rask skubbe den slags tom filosofen væk. Så bag mangfoldigheden af proble-

mer, som samfundsanalysen og politikken konkrete stoffyldte kastede op, overlevede romantikkens forsoningsfantasi, som et grundproblem, der aldrig blev rigtig beset, selv om det var det, bygningen hvilede på.

Sådan stod det – i god pagt med en lang tradition for dansk-tysk filosofisk samliv – til i den »tyske« afdeling af dansk marxisme i begyndelsen af 70'erne. Forbeholdet, der skal indføjes, gælder den mindre »franske« afdeling af samme: den Althusser-formede. I god pagt med en anden, fransk tradition var det for Althusser et vigtigt anliggende »antihumanistisk« at dementere alle sentimentale, romantiske forestillinger om forsoning af subjekt og objekt, af erkendelsen og erkendelsens genstand.⁴ For Althusser var 'virkeligheden' altid allerede andetsteds. Hvad 'teorien' tænkte over, var blot 'tankekonkreter', og dens virke var en principielt uafsluttelig bearbejdning af disse. 'Virkeligheden' forstået som økonomiske, politiske og sociale forhold etc. foregik på nogle andre niveauer som selvstændige praksisformer. 'Teorien' kunne kun under ganske specifikke omstændigheder gribe ind heri. Den kunne omleje nogle strukturer, men aldrig ophæve dem og deres autonome eksistens. Konsekvent nok mente han heller ikke, at 'ideologien' (de ikke-teoretiske subjekters falske bevidsthed) nogensinde ville forsvinde. Det store flertal ville altid handle blindt, hildet i uafhjælpelige illusioner.

Disse tankegange tiltrak de elitære og usentimentale, de desillusionerede og på grund heraf også tit noget aggressive gemytter. Som kompensation for det demonstrative afkald på forestillingerne om en lykkeligt forsonet fremtidstilstand trøstede Althusser dog sig selv og sine læsere med en massiv opshining af det teoretiske subjekt. Elitismens narcissistiske gevinst godtgjorde de øvrige afkald. Marx var den forunderlige ener, der havde fundet *Metoden*, Lenin den store eremit på historiens slette, som det lige så forunderligt var lykkedes ved en genial manøvre at få nogle praksisniveauer til at gribe ind i hinanden. Efterfølgerne var endnu kun ubetydelige i forhold til de objektive strukturers personløse fungeren. Men de havde *Teorien* som et særligt felt, hvor de kunne glimre for kadren med deres tankemæssige »rigeuer.«

Althussers operation med at bekræfte subjekt-objektsplittelsen og samtidig opgeje det revolutionært teoretiske subjekt var slet ikke uden åndeligt grundlag i Marx' egen elitisme og selvfølelse. Men den var umarxistisk ved sit afkald på en utopisk forsoning, ved sin mangel på tro på en gloriøs fremtid. Derfor forblev den hertillands nærmest en parantes, psykologisk stærkt attraktiv for nogle særligt anlagte, men utilfredsstillende for de dominerende føle- og tanketraditioner.

Inden for dem gjorde andre skillelinier sig gældende.

Lukács' unghøgelske marxisme stod sig ikke over for de erfaringer med det virkelige liv, som det regerende sovjetiske kommunistparti gjorde sig allerede i tyverne. Lukács kom i sit Moskva-eksil meget tæt på problemet. Han blev derfor nødt til at øve selvkritik og afsværgelse sin fejlagtige sammenblanding af »Entäusserung« og »Vergegenständlichung« og sine utopisk optimistiske forsoningsforestillinger – om 'det identiske subjekt-objekt' – som »ein Überhegeln Hegels«, en rest af en Fichte-påvirket borgerlig idealisme.⁵ Igennem hele den sovjetiske historie siden den udeblevne verdensrevolution har man nemlig teoretisk måttet udskyde tidspunktet for den endegyldige overvindelse af »resterne«, for statens bortvisnen og for antagonismernes forsvinden i det »rene« kommunistiske samfund.

Først under de sene 80'eres »perestrojka« er den finale utopi blevet officielt opgivet til fordel for en instrumentel pragmatisme, der sikkert kun har nogle få skinfægtninger tilbage, før den kapitulerer endegyldigt til vestlig borgerlig filosofi. Således ender det måske ironisk nok med, at de materielle forhold omsider invaderer den materialistiske filosofi. Historisk blev dens fejl, at den ikke kunne, hvad den pralede allermest af: give »sand« indsigt i den materielle virkelighed og herved give menneskene redskaber til bevidst at styre den, bl.a. for at få i hvert fald dens materielle mangelfuldhed overvundet.

II.

Praktiske problemer med at styre en materiel virkelighed spillede dog ingen rolle for de teoretiske positioner, der blev formeret på den litterære venstrefløj i Danmark i 70'erne. Så meget desto større indflydelse fik de psykologiske behov og de forskellige sociale faktorer, der medvirkede til, hvad der skete. Der kan lokaliseres to hovedtendenser, mener jeg, og det kan lade sig gøre at beskrive dem ud fra deres forskellige tilgang til den grundlæggende subjekt-objektproblematik.

Den ene version – den århusianske – forestillede sig en final subjekt-objektforsoning tilvejebragt ad objektiv vej. Man interesserede sig ikke meget for subjektet. Måske skyldtes det provinsboens blufærdighed; måske også en realistisk fornemmelse på den århusianske campus: hvad studenterne end måtte finde på som subjektivt handlende, så spillede det dog ingen rolle for, hvad der virkelig foregik 'ude i samfundet'. Den omgivende by gav, bortset fra en enkelt Sabroe-konflikt, ikke meget revolutionært håb. Der skulle anderledes objektive midler til at flytte noget dèr.

Teoretisk havde denne objektivisme kapitallogikkens form. Med præstelig skriftlærdom blev det udlagt, hvorledes 'den processerende bytteværdi' brød alle 'naturgroede' skranker og ubønhørligt underlagde alle menneskelige aktivitetsformer sin benhårde 'logicitet'. Når alt til sidst var blevet subsumeret, ville denne logik nå sine indre grænser og med samme logiske nødvendighed frembringe sin negation.

Som abstrakt teoretisk disciplin var kapitallogikken krævende som kabbalistisk eller avanceret bibelsk exegese, og teorien havde med sin kombination af universalitet og enkelhed en særegen skønhed. Som analytisk redskab var den mindre bevendt, og 'realanalysen' havde ingen eller lav prioritet. Overalt fandt kapitallogikken da også det samme, nemlig logiciteten. Redegøre for forskelle kunne den egentlig ikke, bortset fra forskelle i udviklingsgrad: noget kunne være mere eller mindre kapitalsubsumeret. Efter et par år fornemmedes det ganske vist, at ikke alt blot og bart fulgte kapitallogiciteten på et højere eller lavere udviklingstrin. Nogle fænomenområder – psykologiske – havde måske tilmed deres egen lovmæssigheder, omend beklageligvis aldrig lovmæssigheder af samme skønne ubønhørlighed som kapitalens. Derfor tiltrak de sig heller ikke særlig opmærksomhed blandt de teoretiske hoveder. Men disse var villige til at reservere nogle specielle begreber til at betegne de ikke-underlagte grænseområder, hvor der dog også rørte sig menneskeligt liv af en vis art. Man talte om 'subsumtive interventionsformer' etc., og forskellige hjælpehypoteser blev konstrueret. Men sammenlignet med den energi, der blev investeret i 'væsensbestemmelserne' af den processerende bytteværdi, blev der kun halvhjertede forsøg til overs for de marginale fænomener, der ikke restløst blev opædt af logiciteten.

Heldigvis rakte logiciteten imidlertid et godt stykke ind i subjektet, og så vidt var det muligt at gå frem på objektiv-deduktiv vis. Fra kapitalanalysen kunne man som skitseret af Marx langthen 'udlede' de nødvendige illusioner, som kapital-lønarbejde-modsætningens vigtigste agenter handlede ud fra. 'Kapitalens bevidsthedsformer' hed denne disciplin, som havde meget tilfælles med Lukács teori om 'reifikationen'. Med kapitalens bevidsthedsformer kunne man komme nogen vej frem i litteraturen, og Lukács' litteraturanalyser udlagde nogle åndsbeslægtede spor. Men det frembød en naturlig metodisk vanskelighed for litteraterne at finde stoffligt velegnede objektivistiske systemer, som var kompatible med de idehistoriske teoretikers kapitallogik.

Det førte til to strategier. Den ene gik ud på at følge markedsløggens underlæggen sig litteraturen. Forfatteren som markedsprodu-

cent, det litterære marked og endelig hjælpebegrebet om 'den litterære institution' blev objektivistiske indfaldsporter til det litterære felt, lykkeligt fri for subjektivt filigran. Den anden opkastede som emne ideologierne og genrerne brede stræk gennem historien, i forhold til hvilke de enkelte subjekter var næsten lige så små som i forhold til den processerende bytteværdi.

Litteraturanalyse ud fra disse objektive koncepter førte ikke frem til konkret tekstanalyse, der jo retter sig mod den specifikke subjektivitet som tekst. Færdigheden heri gik derfor noget i forfald. Da den kapitallogisk prægede tilgang indgik i *Dansk litteraturhistorie*, valgte den sig da karakteristisk nok ind i en periode, der lå før den moderne borgerlige subjektivitet, d.v.s. før romantikken. Klassicismens og barokkens litteratur indebærer en naturlig fokusering på institutionerne – både sociale, kirkelige og litterære – og på genremønstre og metriske systemer, kort sagt på de overindividuelle, 'objektive' strukturer. Hvad der derefter kunne være af subjektive »rester« i teksten blev om nødvendigt opfanget med greb tilbage til teknikker fra nykritikken, der med sin forestilling om teksten som 'objektivt korrelat' tilmed bød på åndsbeslægtede tendenser.

Den københavnske litteraturvidenskab faldt ikke rigtig til rette i en forestilling om, at teori og analyse kunne 'ordnes' ad objektiv vej. Ganske vist havde den med sin baggrund i strukturalismen også en tydelig retning mod objektivisering. »Objektivisering af teksten« hed en vigtig procedure i en analyse efter A.-J. Greimas' teori. Men der fandtes en mærkbar forskel, som fulgte med. Strukturalismen i den danske litterære udgave forestillede sig som regel mangeartede strukturer. Selv om de litterært rettede analyseoperationer og begreber på et vist niveau kunne være ensartede, var betydningskonstellationen, som de trak frem i den enkelte tekst, altid specifik. At den befandt sig inden for et større, generelt sprogsystem udelukkede nemlig ikke, at den enkelte tekst også i sine immanente paradigmer havde sit særpræg. Propps inventar med de 31 funktioner måtte nærmest anses for et specialtilfælde givet af det pågældende tekstkorpus' – folkeeventyrets – velkendte mønsterfasthed og anonyme genretvang.

Man kunne sagtens have forestillet sig, at den litterære strukturalisme efter Propps eksempel ville have søgt mod genrestudier og overindividuelle struktursammenhæng. Men selv om det lå for som en mulighed, man var bevidst om, blev den interessant nok aldrig taget op. Lige så lidt som i den franske 60'erstrukturalisme gik tankeretningen mod en hyldest til individualiteten. Men samtidig med at man havde et klart ønske om at få nedskåret fagets traditionelle dyrkelse af

den store personlighed til et niveau, der passede med moderne erfaringer, var sensibiliteten intetsteds mere fintmærkende end netop over for det personlige. Tilsyneladende paradoksalt, men kun tilsyneladende: som allerede Balzac bemærkede, er det i metropolen en objektiv tendens, at det er subjektiviteten, der skal sælges og kendes. Underkastelsen under institutionerne og de anonyme lovmæssigheder har i sig selv ingen dragning som erkendelsesobjekt; de kalder snarere på indsigt i det, der skal spilles imod.

I hvert fald var anlægget i København ikke til, at tanken om én behård, nuklear lovmæssighed – kapitallogiciteten – i længden kunne fæste lid. Og heller ikke til forestillingen om, at alt kunne udledes ad objektiv vej. Den subjektive faktor nåede aldrig ud i kulissen, men kom hurtigt ind igen i psykoanalysens medium. I tanketype var Marx' afdækning af de socialt ubevidste mekanismer og Freuds af det psykisk ubevidste meget beslægtede. Især på et abstrakt niveau kunne de udmærket sammentænkes, som det da også var forsøgt i mellemkrigstidens freudo-marxisme, i Frankfurterskolen og hos dens moderne efterfølgere.

Den første lange tid var der ganske vist ingen tvivl om økonomiens og det sociales primat: Marx' teori om basis var intakt. Men snart viste den marxiske standardtilgang sig at kræve betydelige specifikationer. Kapital-lønarbejde-kategorien passede ikke slet og ret på et agrart og relativt tilbagestående samfund som det danske, hverken i dette eller forrige århundrede. Og det var også forholdsvis indlysende, at hverken kapitalen eller lønarbejderne havde skrevet ret meget af den litteratur, der lå for. Enkelte drog heraf den hurtige konklusion kun at beskæftige sig med rigtig 'arbejderlitteratur'. Men hvis ikke man var tiltrukket af denne smutvej uden om problemet, måtte man forlade 1850'ernes marxiske London-horisont og finde ud af, hvordan de skiftende klassesituationer i andre samfund og til forskellige tider havde stillet sig. Heraf udsprang ret detaljerede økonomihistoriske studier, hvis litteraturrelaterede tanker indcirklede sig omkring bevidsthedsdannelsen i småborgerskabets socialsituation – idet forfatterens økonomiske stilling tit var parallel hermed – og konkluderede i begrebet om 'mellemlagene' som det sociale sted, litteraturen i de fleste tilfælde udsprang.

Hermed havde man bevæget sig et godt stykke uden for Marx-ortodoksien. Det førte naturligt til sammenstød med de mere skrifttro litteraturmarxister. Nogle af de første møder i *Projekt Dansk litteraturhistorie* var således skueplads for intense, daglange diskussioner om, hvorvidt man overhovedet kunne tale begrebsligt om småborgerskabet i strikt marxisk forstand. At tale om mellemlag var naturligvis helt

udelukket: det fandtes ikke som kategori i økonomiteorien og var følgelig utænkeligt i en analyse på marxsk grundlag, hed det fra den ene side. Fra den anden side argumenterede man, at der dog måtte tages hensyn til den foreliggende virkelighed og til historiens f.eks. danske og litterære krinkelkroge, selv om de eventuelt ikke var forudsat i økonomiteorien. Kontroversen blev ikke løst teoretisk, men efterfulgtes af nogle udmeldelser. Imidlertid var det jo en litteraturhistorie, der skulle skrives, ikke grundrids til en økonomiteori. Derfor blev det praktiske kompromis i det lange løb, at de, der ikke kunne undvære mellemlagsbegrebet, stiltiende fik lov til at bruge det.

Denne diskussion var et konkret udslag af den dybereliggende divergens: den forskellige interesse for det subjektive og objektive. Interessen for det specifikke både i social og psykologisk henseende førte gradvis til, at de såkaldt objektive modsætninger mellem kapital og lønarbejde, kapitalens bevidsthedsformer o.s.v. fortonede sig som relevante udgangspunkter. Selv i de mest socialt orienterede og realistisk aspirerende romaner fra højkapitalismens epoke tegnede samfundets 'objektive' grundmodsatninger sig kun som del- eller randfænomener i problematikken. Den metodiske ekspansion skete i andre retninger.

Den psykoanalytiske tilgang blev historisk præciseret og varieret, socialiseringsmæssige, familiehistoriske og mentalitetshistoriske konstruktioner blev bygget ind i beskrivelsen for at gøre den fintmasket forklarende. Offentlighedens, det litterære markeds og institutionernes betydning forekom altid relevant. Men så snart de ændrede sig fra at være generelle systemer, hvorfra man begrebsmæssigt kunne 'udlede' sine analyser, til at blive variable konstellationer, der måtte studeres i historiske detaljer, blev det mere kompliceret og arbejdskrævende. Da gradvis også genre- og fremstillingstekniske ændringer i den litterære udvikling kom ind i billedet, endte man i en højakademisk, historisk disciplin med vidtgående analytiske ambitioner og med ubeskedne krav til dens udøvere om at kunne holde sammen på dels store stofmængder, dels komplekst i hinanden indlejrede forklarings teorier. Emnet var subjektet, men fremgangsmåden var videnskabelig, objektivistisk, nypositivistisk kunne det forekomme. Den slags hører jo ingen steder hjemme. I hvert fald ikke i den danske litteraturvidenskab.

Dertil var der mange årsager. Den marxistiske inspirations utopisk-romantiske løfter om forsoning af det menneskelige livs modsætninger var udvisket som et fjernt minde. Selv radikale samfundsendringer af ejendomsforhold m.v. kunne man med historiens viden på ryggen ikke fæste den store lid til, helt bortset fra om problemstillin-

gen overhovedet var relevant for litteraturanalsen. Revolutionsforestillingerne var afgået ved en stille død midt i 70'erne. Og Marx' analyse af kapitalismen kunne i bedste fald tillægges en gyldighed bundet til det 19.århundrede, om overhovedet nogen. I den forstand var det rigtigt, som marxologerne tidligt påpegede, at den socialhistoriske litteraturvidenskab førte et umarxistisk sted hen. Kort sagt, marxismens forsoningsattraktioner og defaitistisk nydelsesfulde deduktioner var forsvundet; tilbage stod kun det akademiske arbejde frem mod nogle konklusioner, som ikke umiddelbart var på forhånd givne, og som måske slet ikke ville vise sig at være specielt balsamiske. Følelsen af erkendelse og følelsen af tilnærmelsesvist at have udtømt et analyseemne var den eneste tilfredsstillelse. Det var en fattig tiltrækning, sådan som forholdene lå.

I mellemtiden var nemlig den universitære karrierebane lukket af. Vidtgående videnskabelige krav kan kun formidles til efterfølgende studenterårgange i et gammeldags autoritært studiesystem, som ikke mere eksisterer, eller i et system, hvor der forud vinker rimeligt komfortable forskerstillinger som belønning for sliddet. Stillingerne forsvandt fra horisonten, lønningerne faldt. Hvis man alligevel skulle tjene til føden på et reklamebureau eller i et mejeriselskabs dataafdeling, hvem gad så tænke sig en hovedpine til for få et urværk af social-, psyko- og teksthistoriske forklaringer til at passe på et stykke realistisk romanlitteratur? Ingen ved deres fornufts fulde brug. Så konsekvent konkluderede de færreste, for man kunne ikke med sikkerhed vide, om konjunkturerne vendte, og åbninger viste sig, med de nu halvgamle socialhistorikere som dørvogtere. Derfor kom det kun til halvkvalte oprør inden for murene. De 'unge' nøjedes med gradvis at vende sig i andre faglige retninger: Lacan, semiotik, fænomenologi og andre ikke så objektivistiske tilgange til det subjektive.

Uden for murene gik det mere bramfrit til, for her var det de 'fri' litterater, der førte ordet, skønt flere af dem havde deres andet ben plantet på universitet. Det var rigtigt, da de københavnske avis anmelderne i 1984 triumferende forkyndte, at *Dansk litteraturhistorie* kom for sent, at den fra udgivelsen stod som et monument over en passeret periode i litteraturforskningen herhjemme. Ganske vist var det i de fleste tilfælde en ældre litteratgeneration, der med slet skjult skadefryd fældede dommen. Men skønt den udsprang af disse anmelderes egen animositet mod den højakademiske marxisme og socialhistorie, der i 70'erne havde sat sig på en god del af det universitære flæsk, faldt dommen nøje sammen med, hvad også de yngre følte. Den var derfor inappellabel. At der så i anmeldernes omstyrning af monumentet gik en række andre drivkræfter ind, gør det kun til en »overde-

termineret« historisk hændelse som alle andre: det var »journalisternes« hævn over de »videnskabelige«, hovedstadspresselitteraternes udhængning af en »tung« litteraturstrategi med kraftigt provinsislæt, de kreativt orienteredes modvilje mod de analytisk orienterede, de livsbekræftende over for de formørkede munkemarxister foruden et virvar af mere personlige »bad feelings.« Kort sagt et højst interessant fænomen.

III.

Spildt, kunne det opleves, var mange års opmærksomhed på et projekt, der ville overbevise, men som glemte, at litteraturvidenskaben er et felt uden alment accepterede spilleregler. I litteraturvidenskaben kan man ikke bevise noget. Ingen lader sig heller overbevise, hvis ikke retorikken, lysten og interessen ved et lykkeligt sammenfald hænder sig at trække på samme hammel. Blandt de mange angreb på den socialhistoriske litteraturvidenskab har de færreste overhovedet forsøgt at anfægte analysernes 'rigtighed'. Dels har det vel krævet mere arbejde, end man ville investere. Dels har det heller ikke været nødvendigt. Enten kunne man angribe i øst, når der blev råbt i vest, eller også kunne man blot anfægte præmisserne og skitsere nogle andre, hvilket er få minutters sag for den behændige. Sproget er for det meste monologt og siger ikke den målrettede imod, i hvert fald ikke så højt, at han selv hører det.

80'ernes »Zeitwende« i dansk litteraturforskning kan ligne en nyttig påmindelse om den rationelle argumentations monumentale utilitet. Det er f.eks. slående, hvis man kontrasterer en nu vellæst kritiker som Paul de Man med de kriterier, den litteraturvidenskabelige diskurs i 70'erne bestræbte sig på. Det er blevet nævnt, hvorledes dekonstruktionens tilsyneladende antiautoritære budskab hos de Man bliver udtalt med en »total autoritet« uden muligheder for modsigelse eller skeptisk kontrol af sammenkædningerne i tankerækken.⁶ Og det er langthen rigtigt. De Man argumenterer ikke, hvor han ikke er sikker vinder, og han underkaster sig kun på en meget liberal måde behovet for noget så inferiørt som at dokumentere sine tolkninger. Han nøjes hyppigt med at udsige, konstatere. Læseren må så eftergemyt selv finde ud af, hvorvidt det udsagte er indlysende kendsgerninger, dristige fortolkninger eller tendentiøse fejllæsninger. Men det er vist nok ret »trendy« blot at tage det for »face value.« Hvad er de konjunkturelle drivkræfter bag dette skift fra en kritisk naivitet til naiv skepticisme?

De fagsociologiske er nævnt, og de bør nok generaliseres. Kvalifikationsstrukturerne er stadig under ændring. Nutidens humanistiske

akademikere står sig på markedet meget bedre ved at kunne levere »en læsning« – kvik og underholdende og blot én blandt mange mulige – end ved at spille det gammelvidenskabelig spil om analysen, den eneste og udtømmende.

Dette træk er igen forbundet med ændringer i tekstens status. For nykritikken var der ingen tvivl om tekstens – og for den sags skyld virkelighedens – eksistens. Den var tilmed det objektive korrelat mellem de accidentielle subjekter involveret. Heller ikke for strukturalismen herskede der tvivl om tekstens og betydningens objektive karakter. Med Derrida begyndte problematiseringen. Derefter fik marxismens opmærksomhed over for interesserne og værdierne i og omkring teksten den olympiske objektivisme til at forrykke sig. Senere bidrog også bevidstheden om betydningens historisk relative karakter til at gøre tekstproblemet langt mere komplekst, selv om betydningerne principielt stadig kunne fastholdes som analyserbare: det var en bestemmelig variabilitet, man stod overfor, bl.a. fordi man havde et sociologisk og historisk fundament at stå på. Det forsvandt i den såkaldte receptionsæstetik, og så kunne man hos Stanley Fish følge rykket ud til sin yderste konsekvens: betydningen er helt subjekt- og/eller kontekstbestemt, den produceres alene i læsningen.⁷

Man kan anstille forskellige overvejelser over dette skift i opfattelsen af tekstens status. Jeg tror ikke mindst, at det – meget forståeligt – er indflydelsen fra ekspansionen i det generelle kunst- og litteraturkonsum, der er slået ind i den akademiske branche. Ingen vil rimeligvis forlange, at f.eks. en moderne museumsgæst skal have studeret renaissancens kunst- og socialhistorie, før han stiller sig oplevende hen foran en Rembrandt, og dadaismens manifeste og historien om *The 1913 New York Armory Show* før han i samme runde går videre til Duchamp's »Nude Descending a Staircase.« På lignende vis i litteraturen, der fra Homer til Hammett står som ét kolossalt lager af åbne betydere disponibelt for lysthavende oplevere, der naturligt må forlange at betydningstillæggelsen, oplevelsen foregår på *deres* subjektive præmisser. Informations- og oplevelsestilbudet er uoverskueligt stort samtidig med at 'objektive' referencerammer af typen 'almen dannelse' af samme grund er forsvundet. Markedets demokratisering af kulturlivet kan man kalde disse ændringer, og få ønsker den formentlig usket. Det ville iøvrigt også være omsonst. Men processen må nødvendigvis slå ind i de akademiske kunstud og føre nogle professionsændringer med sig.

Hvis ikke inertien eksisterede, og hvis situationen var hypotetisk skarpskåren, ville professionsproblemet være betydeligt. Ud fra den tankegang, at alle læsninger er ligeværdige, den ene principielt så god

som den anden, ville der ikke være meget grund til opretholde de lange akademiske uddannelsesforløb. En kreativ amatør læser, der vælger at fortolke *Paradise Lost* som en tekst om velfærdsstatens sammenbrud og socialdemokratiets krise, har ud fra et konsekvent synspunkt lige så meget »ret« som en fagmand, der har brugt mange år på at opbygge sin mere eller mindre veldokumenterede historiske tolkning omkring de religiøse verdensbilleder i det 17. århundrede. Set i en social sammenhæng ville det være en tolknings underholdningsværdi, dens fascinationskraft i forhold til det aktuelle publikums smag, som ville gøre den mere værd end en anden tolkning. Og ikke meget taler for, at de lange akademiske studier i den henseende er et fortrin for fortolkeren. Hvorfor så have dem?

Så selvophævende vil en professionel i faget naturligvis vanskeligt kunne få sig selv til at konkludere. Men logikken er klar nok. Af denne modsigelse udspringer tvetydighederne i og omkring Fish-positionen. Men branchen er ikke uden opfindsomhed, især ikke når det gælder overlevelsen. I samme periode, som den konsekvente læsnings-relativisme bliver tænkt tilende, dukker der hos andre teoretikere en karakteristisk retorik frem, som både afbøder relativismens professionsskadelige konsekvenser og leverer en retorisk afløser til de forældede forestillinger om sandhed, rigtighed etc. Man begynder hyppigere og hyppigere – som Harold Bloom – at tale om »stærke« læsninger over for »svage« læsninger.

Et karakteristisk eksempel på en konkurrencebevidst læsning i opposition til en ældre analyses naive sandhedsforestilling er Shoshana Felman's fascinerende »Turning the Screw of Interpretation.«⁸ Hun kritiserer her Angus Wilson's analyse af Henry James' »The Turn of the Screw« for med sin psykoanalytiske 'diagnose' at bringe teksten til tavshed, besejre den, lukke den m.v. Hvor 'lægen', 'diagnosen', 'helbredelsen' for hundrede år siden marcherede frem som en sejrende metaforik, der signalerede moderne videnskabelighed og fremskridt, er denne metaforik i det aktuelle »Zeitwende« udtryk for dogmatisk indsnævretthed og forældede forestillinger om entydighed, om den endegyldige analyses mulighed o.s.v. Den psykoanalytiske diagnose promenerer som en stærk, afslørende analyse, men er faktisk en svag analyse, der ikke engang kommer på højde med teksten eget refleksionsniveau.

Shoshana Felman præsenterer nemlig også emblematiske den argumentation, hvormed de poststrukturelle, dekonstruktive læsninger normalt udmanøvrer deres forgængere: idet de henviser til teksten, hævder de, at denne indeholder sin egen metarefleksion og derfor faktisk er 'klogere' og mere reflekteret end den diagnostiske analyse. I

eksemplet med James-teksten virker argumentationen overbevisende. Teksten tematiserer den detektiviske jagt på den kriminelle seksualitet og lader det 'skyldige' barn dø, idet det bliver tvunget til at 'tilstå'. Spørgsmålet er blot, om ikke teksten ud fra en mere historisk synsvinkel lige så meget er en kritisk studie i viktoriansk opdragelse og ikke primært eller kun en problematisering af den analytiske adfærd? Både teksten og dens energiske moralhåndhæver bringer den rigeligt i anvendelse. Teksten dementerer for så vidt, at det er analysen – symptomlæsningen – som sådan, der er problemet, skønt den kommer til at stå i et tankevækkende dobbeltlys. Med James i hånd kan man roligt sige til Felman, som hun siger til Wilson: »it was not so simple as that.«⁹

I et større perspektiv er det historiske spørgsmål naturligvis relevant. Her og nu er det vigtige imidlertid blot at bemærke de dekonstruktive læsningers karakteristiske retorik og indbyggede tankebevægelse. Den kan minde lidt om det, der sker i folkesagnet om fuglekongen: ørnen flyver højere end de andre fugle, men på ryggen sidder den lille fuglekonge. Når ørnen ikke kan komme højere, vil fuglekongen altid kunne sætte af fra den og hæve sig en kende til og således gøre sig fortjent til sit navn. Uanset hvor mange lag en eventuel analyse kan finde frem til, så vil en dekonstruktiv læsning altid kunne indlæse endnu ét yderligere refleksionsniveau, hvorved den med teksten i hånd kan stille sig frem som 'stærkere'.

Denne figur findes ikke kun i de dekonstruktive læsningers forhold til traditionelle analyser. Det er også den gængse adfærd internt blandt dekonstruktionens åndelige fædre. Lacan transcenderer i sin Poe-læsning almindelige analysers todimensionale tankegang og anlægger sin triadiske model.¹⁰ Derrida kritiserer i sin Poe-læsning Lacan og hævder i stedet for triaden en læsning i fire dimensioner.¹¹ Og endelig lægger Barbara Johnson sig ovenpå og gør opmærksom på, hvorledes enhver refleksion over teksten altid vil kunne transcenderes: fra Derridas fire kan man fortsætte med fem, seks o.s.v.¹²

Begyndelsen til en lignende lagkage kan ses i de dekonstruktive Rousseau-læsninger. Derrida læser Rousseau og negerer alle tidligere analyser, hvorefter de Man kommer til hævde, at der lige er endnu et lag, som Derrida ikke har set.¹ Og på et tidspunkt, når respekten tillader det, vil de Man givetvis også blive transcenderet af endnu en metareflektende læsning.

Den generaliserede adfærd, der synes at tegne sig i dekonstruktionens tidsalder, fører sig således frem som de mange 'læsningers' pluralistiske mangfoldighed. Men heldigt for professionens selvrespekt og overlevelse bærer den dog med sig, at nogle læsninger stadig er

'stærkere' end andre.

Retorikken har imidlertid også en anden betydning. Den fortæller, hvordan en tidligere forestilling om objektive standarder og sandhedskriterier er afløst af konkurrencerelationen som den relevante målestok: min læsning er ikke sandere end din – for ingen er 'sande' -, men den er 'stærkere'. Sådan siger man ganske vist ikke direkte. For i bevidstheden om al tings relativisme og magtrelationernes stadige foranderlighed er der endelig også kommet en ny høflighed til. I stedet for at træde frem på gammeldags mandjævningsfacon skjules aggressiviteten, og man skyder sig ind under teksten: det er i retorikkens formulering altid *den*, som er mere reflekteret end den traditionelle analytiker, *den*, der indeholder flere lag end han gør, er mere skarpsindig o.s.v. Men at det naturligvis er analytikernes indbyrdes konkurrence, det drejer sig om, ved vi alene af den grund, at læsningen jo er en handling, en (de)konstruktion af betydning, ikke en analyses afdækning af tekstens objektive immanens.

Man kan af dekonstruktive formuleringer ofte få det indtryk, at det langthen er de traditionelle analysers *holdning* til teksten, der er eller er kilden til deres fejlagtighed. De 'lukker' teksten, de binder i stedet for at frigøre tekstens betydningspotentiale, de bringer teksten til tavshed. Eller for at bruge Atle Kittangs mere ajourførte metaforer: de »formatterer« teksten, så den bliver i stand til at give svar på de spørgsmål, som analysen er programmeret til.¹⁴ Men hvis man er bevidst om disse programimmanente »lukninger«, kan traditionelle analyser være meget hæderlige og nyttige, forstås det.

Dermed være absolut ikke sagt, at en dekonstruktør selv vil begå analyser. I bevidstheden om, at enhver konsekvent analyse vil være en lukning, afstår man beredvilligt fra en sådan arbejdsindsats. Ingen vil være motiveret for at slide sig frem til analyseresultater og forsvare dem rationelt-argumentatorisk. For man ved på forhånd, at intet ret beset lader sig forsvare. Derfor reducerer man sig til »kommentaren«: bemærkninger, der lægger sig til teksten for at lokke den til at åbne sig; den er ikke som analysen, der blindt og voldtægtsagtigt vil tvinge den til én bestemt ting. Fordi den giver afkald, lider kommentaren ikke omskiftelighedens skuffelser. Det er den 'varigste' litteraturkritiske aktivitet, fordi den opgiver at fremanalysere enhver 'positiv' sandhed. Den fremviser blot tekstens grænseløse ironi og retoricitet, som Kittang citerer Geoffrey Hartman for.

Kittangs egen »kommentar« til Hamsuns interessante »skitse« »Nabobyen« eksemplificerer udmærket forehavendet. Glimrende viser han tekstens »transgressivitet«, dens genremæssige hybridkarakter og dens egen problematisering af de tematikker (tradition vs.

modernitet, natur vs. kultur o.s.v.), som den hurtige analytiker straks vil fiske ud af teksten og lægge på bordet som sit »resultat.«

Men Kittang eksemplificerer også diverse af »kommentarens« problemer og »lukninger.« Ét er at han til sidst i artiklen – uden for programmet – glider ind i en lacansk analyse, der både kan redegøre for en række teksttræk og samtidig virker mere interessant end de dekonstruktive kommentarer, der går forud. Det er nok en rest fra gamle analytiske indsatser, der her slipper ud. Noget andet er imidlertid, at »kommentaren« for at nå helskindet frem til sin forudprogrammerede konklusion om tekstens ironiske selvophævnning bliver nødt til at skære den tematiske analyse af og montere en til lejligheden fremstillet afslutning på.

Der findes i »Nabobyen« en gentagen omtale af en fortid af »store Forhold.« Det er ikke den falske overflade af »gammelliv«, som »Nabobyen« først præsenterer for gradvis at afsløre effektivt. De »store Forhold« tilhører en fortid, der ligger længere tilbage. I modsætning til den forlorne idyl i nabobyen, der står over for moderniteten i »industribyen«, bliver »de store Forhold« imidlertid ikke dementeret af teksten selv. Tematikken er altså ikke slet og ret symmetrisk. Det bliver den imidlertid nødt til at være, hvis den dekonstruktive pointe skal bære hjem. Derfor må »kommentatoren« – så vidt jeg kan se uden dækning i (eller henvisning til) teksten – udfylde symmetrien med sine egen suggestive adjektiver : to gange på tre linier får vi tolket figuren »store Forhold« som »tom nostalgik«, der »meningsløst måles i de store gulvbjelker i nabobyens eldste og mest imponerende hus.«¹⁵ Men der er ikke noget overbevisende endsige tvingende grundlag i teksten for denne tolkning à la 'tom' og 'meningsløs'. Med andre ord: den dekonstruktive 'læsning' farer i realiteten ikke mere beskedent frem mod teksten, end nogen 'analyse' gør det. Så snart det er nødvendigt foretager den rask de samme førergreb, som enhver almindelig 'analyse' kan finde på, når den *vil* et bestemt sted hen. Med en dristig konservatisme kunne man måske konkludere: når det kommer til stykket, går den relevante forskel nok slet ikke mellem »dekonstruktiv kommentar« og »analyse«, men stadigvæk mellem forskellige grader af 'grundighed', ja man kunne næsten fristes til at sige 'rigtighed'.

Kittangs illustrative kommentar eksemplificerer også en anden analysestrategisk problematik. Uanset hvordan det nu forholder sig med tematikkens symmetri og de »store Forhold«, er det ganske rigtigt, at teksten generelt er fuld af 'dementi', af ironisk 'afsløring', at lag på lag af illusion skrælles af. I »kommentaren« tolkes det sædvanligt dekonstruktivt som tekstens ironi, der undergraver alle meninger

o.s.v. Men kunne man ikke læse denne retningsløshed ikke som et 'tekstontologisk' træk, men snarere som tegn på en fundamental historisk rådvildhed vis-à-vis de tematiserede størrelser? Som en interessant historisk-politisk orienteringsvanskelighed hos tekstens impli- citte subjekt, i sidste ende formentlig Hamsun?

Den vej forekommer mig mindst lige så spændende at følge som at bruge Hamsuns tekst til endnu en gentagelse af Geoffrey Hartman's og dekonstruktionens gammelkendte pointe om tekstens uophørlige undergravning af enhver mening. Og hvis man var konsekvent, kunne man fristes til at spørge videre: skyldes dekonstruktionens åbenlyse forkærlighed for den meningsophævede pointe, at dens aktører er ramt af en lignende politisk-historisk rådvildhed?

IV.

Et af de Man's i denne sammenhæng mest interessante essays er »The Rhetoric of Temporality.« Essayet blev oprindeligt publiceret i 1969, men indgik ikke i den første udgave af de Man's essaysamling *Blindness and Insight* fra 1971, først i andenedgaven fra 1983.

Essayet handler indledningsvis om modsætningen mellem symbol og allegori både som tema i romantikkens litteratur og siden som tema for litteraturforskningen. De Man's ærinde er at polemisere mod den litteraturvidenskabelige tradition – i USA M.H.Abrams, Earl Wassermann og Wimsatt -, der opfatter romantikken som frembringeren af symbolet, og som henfører allegorien til 1700-tallet som et tørt oplysningsfænomen. Det er en tradition, der kritiserer allegorien »as dryly rational and dogmatic in its reference to a meaning that it does not itself constitute, whereas the symbol is founded on an intimate unity between the image that rises up before the senses and the supersensory totality that the image suggests.«¹⁶ I symbolet ligger forestillingen om sammensmeltning af tegnet og det betegnede, af subjekt og objekt, af sprog og væren, jeget og naturen. Symbolet er synekdochisk, og forskellen mellem symbolet og det absolutte, »the substance«, er kun spatial, ikke tidslig. Symbolet udspringer af en flugt fra tiden, foranderligheden. Allegorien derimod vil altid være tidslig: den refererer til et allerede eksisterende tegn, dens reference ud af sproget bliver sekundær, ligegyldig.

De Man argumenterer nu, at litteraturforskningens opfattelse af det romantiske symbol ikke passer på dens centrale forfatterskaber, på Rousseau, på Hölderlin (analysen uddybes i de Man's senere Hölderlin-essay) og på Wordsworth (uddybet i *Allegories of Reading*), ja ikke engang på Coleridge, der ellers normalt fungerer som referen-

ce for den romantiske symbolopfattelse. Symbolet bygger på en nostalgisk længsel efter forsoning, ophævelse af forskel. Men som de Man læser de nævnte forfatterskaber, fortæller de på allegorisk vis om forsoningen som umulighed, som illusion. Og han konkluderer direkte, hvordan det nu ser ud med romantikken: »The dialectical relationship between subject and object is no longer the central statement of romantic thought, but this dialectic is now located entirely in the temporal relationships that exist within a system of allegorical signs.«¹⁷ Symbolet, som han må indrømme desværre kom til at herske i det meste af det 19. århundrede, repræsenterer en undertrykkelse af indsigter fra slutningen af det 18. århundrede og er en defensiv »selvmystifikation«, der forsøger at skjule sand indsigt i tidslighedens vilkår.

Anden del af essayet handler om ironien i romantikken, og intentionen er så parallel, at forskellen mellem allegori og ironi til sidst i essayet er nærvædet at forsvinde. De Man læser Schlegel, Solger og Baudelaire som advokater for den absolutte, grænseløst meningsophævende ironi. Negativt vender han sig mod litteraturhistorikere som Szondi og Starobinski, der forstår ironien hos Schlegel som et middel til forsoning, »a reconciliation between the ideal and the real«, »a reconciliation of the self with the world.«¹⁸ Over for denne fejlagtige – men som de Man siger: »moralsk beundringsværdige« – ironiforståelse ser han ironien som en flytning ind i sproget: »The ironic language splits the subject into an empirical self that exists in a state of inauthenticity and a self that exists only in the form of a language that asserts the knowledge of this inauthenticity.«¹⁹ Og når først det ironiske subjekt er blevet etableret i sproget, skrider relativiseringsprocessen uden at kunne standse: »vertige de l'hyberbole«, siger han med Baudelaire. Ligesom allegorien løser ironien tegnet fra »meningen« og trækker det ind i sin uendelige sproglige spiralbevægelse. De to figurer er forbundet »in their common demystification of an organic world postulated in a symbolic mode of analogical correspondences or in a mimetic mode of representation in which fiction and reality could coincide.«²⁰

Han ser altså en kontinuitet mellem det romantiske symbol og realismen i resten af det 19. århundrede: de bygger begge illusorisk på en sammensmeltning af sprog og virkelighed og, hermed forbundet, et empirisk jeg, »engaged in the world.«²¹ Så snart jeget sætter sine ben ude i verden, bliver det imidlertid straks ramt af blindhed. Kun ironikeren og allegorikeren hviler i en »fully de-mystified« bevidsthed. Og det gør de kun, »when they remain within the realm of their respective languages.« Men de »are totally vulnerable to renewed

blindness as soon as they leave it for the empirical world.«

Litteraturhistorisk set forekommer de Man's symbol-allegori-position mere holdbar end ironiafsnittet. Det er i hvert fald sikkert, at han i sin ironilæsning er skruppelløst selektiv over for de pågældende forfattere.²² Alt hvad der ikke passer i den intenderede fortolkning, bliver forbigået uden et ord, herunder naturligvis også disse ironikeres historiske kontekst. Men som man kan læse i de Man's tekst, er det alligevel langt fra »kun« litteratur, det handler om.

Terry Eagleton har trukket en forbindelse til Nietzsche og tolker i forlængelse heraf de Man som energisk politisk quietist: enhver politisk handling er nødvendigvis blind.²³ Frank Lentricchia sætter essayet i relation til eksistentialismen, fænomenologien og Sartre. Som de har de Man forestillingen om »a primal divorce of consciousness and nature«, og som de ser han nu »any urge toward reconciliation« som naiv og sentimental. Impliceret heri ligger imidlertid, mener Lentricchia, et »Edenic view« som »a forbidden ideal which is very nearly impossible to resist.«²⁴

Det kan være rigtigt at læse de Man's meget energiske undsigelse af enhver romantisk forsoningsforestilling som udtryk for, at han værger sig mod en stadig fristelse. Men ville det ikke være lige så nærliggende at læse denne diskurs tidsligt, d.v.s. som en indre dialog med en fortid, der måske har virket lige så stærkt, som hans bekendtskab med Sartres filosofi? Hvad han besværges, er måske ikke aktuelle fristelser, men noget som tidligere har fristet over evne, endda i en fatal kontekst.

V.

Det er nu blevet almindelig bekendt, at de Man som ung under krigen arbejdede som litteraturanmelder ved det belgiske kollaborationsblad *Le Soir*.²⁵ Han skrev heri litteratur- og kulturstof, som var tydeligt farvet af konteksten, og som hyppigt deltog aktivt i den ønskede nationalsocialistiske tendens: at tolke kulturproblematikken »into the myth of an organic totality«²⁶, for nu at bruge de Man's egen formulering af, hvad det er, ironien og allegorien beskytter så godt imod. Blandt hans mange bidrag finder man f.eks. overvejelser over den franske 'intellektualistiske' mentalitets historiske fremtid i forhold til de nationalt 'organiske' germanske kulturer. Selv synes han på et tidspunkt at have forestillet sig en fremtid med en flamsk national kultur inden for rammerne af et storgermansk kulturrum.

De Man's mere eller mindre helhjertede deltagelse i dette projekt, hvor han med sit 'empiriske jeg' lod sig blive »engaged in the world«, bliver ikke draget frem for at bære ved til en politisk-moralsk forargel-

se. Men fænomenet er interessant set i lyset af en intellektuel biografi under udvikling. Det er også interessant, at han i sine første studieår inden kollaborationen skrev til et venstreradikalt studenterblad. Og endelig er det interessant, at han i disse års intellektuelle udvikling synes at have været påvirket af sin i den belgiske horisont imponerende onkel Henri de Man.

Henri de Man udgik fra et højborgerligt, højreorienteret miljø, hvorfra han dog medtog en stærk flamsk national bevidsthed. Han blev socialist og kom under en tid i Tyskland under personlig, intellektuel påvirkning af Karl Liebknecht og Rosa Luxembourg. I tyverne og trediverne reviderede han sin marxisme, forlod den, forkastede dens sociale determinisme og rationalisme og dens materialistiske lykkeforestilling. I stedet interesserede han sig for den socialistiske bevægelses psykologiske motiver og gjorde sig forestillinger om forædelse af den ud fra en behovsteori om sublimering. Han forestillede sig også den socialistiske arbejderbevægelse inden for et nationalt skæbnefællesskab, hvori »Massebevægelsernes driftsbestemte Karakter«²⁷ blev tilgodeset af et elitens førerskab, der forstod at forædle og løfte massernes irrationelle drivkræfter. Han var også længe pacifist. En række bøger om disse emner gjorde ham kendt langt uden for Belgien. Efter den tyske besættelse gik han ind i en kollaborationsregering som minister, brød med den efter nogen tid og flygtede senere til Schweiz.

Hele den de Man'ske historie kræver en indgående analyse, som givetvis også vil fremkomme fra amerikansk side i løbet af nogle år. Den indeholder mange uvisse punkter og store dele af materialet er først nu ved at blive gravet ud af glemslen. Men fra, hvad vi ved og kan læse os til hos teoretikeren de Man, vil jeg foreløbig konkludere mig frem til i hvert fald én hypotese: Paul de Man er formentlig udgået fra en oplevelse »of an empirical self that exists in a state of inauthenticity«, har under nogle bestemte omstændigheder ladet sig friste ind i en fatal illusion om »reconciliation« ude i »the empirical world« og fører siden da i sin teoretiske diskurs et stadigt, næsten fanatisk opgør med denne momentane »blindness«, denne »self-mythification«, denne »falling into the myth of an organic totality.«

Den energi, der mærkes under teksternes tilsyneladende distance-rethed, og hele den underliggende retning i hans skrifter bliver forståelig i et sådant perspektiv. Det fortæller om drivkraften i hans opgør med romantikken, hans antiromantiske læsning af Rousseau og hans omfortolkning af centrale romantiske forfatterskaber, af Hölderlin og Wordsworth, af hans kritiske og dog mærkeligt indforståede dialog med Heidegger, der jo var på den samme vogn, drevet af en

forestilling om oprindelighed og forsoning, som de Man finder frem hos Heidegger med kirurgisk præcision.

Paul de Man's intellektuelle biografi bliver endnu mere forståelig i lyset af det parallelle forløb, som Henri de Man aftegner. Henri de Man var ingen naiv fanatiker eller ungdommelig, intellektuel chance-rytter af den type, som i mellemkrigstiden og i begyndelsen af krigen for karrierens skyld tog springet fra marxisme til nationalsocialisme. Der er stærke elementer af skepticisme og avanceret intellektuel refleksion i hans skrifter. Både utopismen og marxismens subjekt-objektforsoning hører til de emner, Henri de Man tager op for kritisk at sætte til side. Så meget desto stærkere har »fejltagelsen«, den fatale fejlvurdering virket psykologisk, da 'virkeligheden' kort derefter begyndte at tegne sig. Flugten til Schweiz er denne reaktions ydre gestus.

Tilsvarende formentlig i tilfældet Paul de Man. Det er svært at forestille sig ham så naiv og sentimental som det billede, han vedholdende holder rettergang over. Men i selvoplevelsen bagefter er han formentlig fremtrådt sådan, uanset hvor mange elementer af opportunisme, beregning og materiel overlevelse, der givetvis er gået ind i hans momentane engagement i den empiriske tilværelse. Emigrationen til USA lige efter krigen har lige så meget været en psykologisk bevægelse som simpel social eskapisme. De Man's tilfælde blev undersøgt under det belgiske retsopgør, men man fandt ikke grundlag for at rejse sag imod ham. Han fik lov til at anklage sig selv i sin egen indre proces. Netop for skeptikeren slår det traumatisk hårdt i den grad at være blevet narret af virkeligheden.

VI.

Allegorifiguren som universal middel til at holde distancen fra alle forsoningsdrømme er, så vidt jeg kan se, en original de Man'sk konstruktion. Det er den tilsvarende tematisering af ironien derimod ikke. I ironiens litteraturhistoriske udformninger siden Solger og Schlegel kan man se den i to funktioner.²⁸ Den ene er som den intellektuelles sprogligt-psykologiske middel til kritisk eller nihilistisk at distancere sig fra et samfund, der kræver loyalitet mod nogle absolutte værdier, i begyndelsen af 1800-tallet typisk enevældens religiøst-moralsk-politiske værdikompleks. Det er bl.a. i denne funktion Kierkegaard tematiserer ironien.

Ironiens anden funktion er som psykologisk overlevelsesmiddel for intellektuelle, der 'naivt og sentimentalt' har troet på en forsoning af tilværelsens splittelser, af subjekt og objekt o.s.v., men som erfaringen siden har berøvet sådanne forestillinger. Sådanne virkede ironien mange steder efter 1848-erfaringerne, og i talrige senere sammenhæng på

tilsvarende vis, for siden næsten at blive en uundværlig intellektuel standardattitude på mange niveauer.

Senest har vi her i begyndelsen og midten af 80'erne kunnet iagttage denne reaktionssammenhæng f.eks. i den popularitet, som pludselig blev den tyske skribent Sloterdijk til del: hans 'kyniske fornuft' repræsenterede en venlig ironisk kommen over 70'er marxismens naive forandrings- og forsoningstro. Vi har også set mere uvenlige udgaver. I samme periode fik 'postmodernismens' franske teoretikere – først og fremmest Lyotard og Baudrillard – deres danske gennemslag som et kynisk-ironisk bud på, hvordan der kunne tænkes i disse post-tider efter »de store fortællingers« sammenbrud. Sjovt nok, men ikke overraskende har den radikale, næsten apokalyptiske værdinedrivning fremtrådt mest indædt netop der, hvor troen på den endegyldige samfundsforandring i sin tid var mest urokkelig.

På det litteraturvidenskabelige felt er dekonstruktionen og de Man herhjemme gået ind i ironiens funktionssammenhæng. For dem, der oplevede marxismen som et absolut værdisystem, der krævede tvangsunderkastelse, har dekonstruktionens skeptiske relativisme været et godt distancemiddel. Og til de skuffede idealister har de de Man'ske »demystifikations«-teorier kunnet tale velkomment og besynderligt indforstået med de underliggende erfaringer. Endelig har dekonstruktionen for dem, der kom til efter denne forhistorie, været et langt mere situationsadækvat bud på en intellektuel horisont her i 80'erne end nogen af de hidtil udbudte tankemodeller.

Med disse funktionsbemærkninger er sagen imidlertid ikke ovre. De Man og dekonstruktionen har til den litteraturvidenskabelige fagudvikling givet en række konstruktive såvel som en række ukonstruktive bidrag. Lad os tage de sidste først.

Det er uholdbart – helt bortset fra dobbeltmoralen deri –, når de dekonstruktive læsninger nobelt giver afkald på 'analysens' prætentioner og demonstrativt ønsker at begrænse sig til 'kommentaren'. Dels foretager de kommenterende læsninger bag den ydmyge facade lige så indgribende operationer som nogen analyse. Dels ligger der i gesten en ansats til intellektuel dovenskab, der vanskeligt kan perspektiveres som en berigelse af en akademisk aktivitet. Det fører videre til en anden »shortcoming.« De Man's stadige gentagelse gennem mange variationer af de samme skepticistiske, 'sprogontologiske' konklusioner kan være forståelig set i hans specielle kontekst. Men når store grupper af fagets deltagere gennem flere år vier deres indsats til yderligere variationer af det samme budskab, ender det i triviell redundans.

Endelig kan man mene, at Derridas, de Man's og dekonstruktionens

nens centrale pointe om »la différence« – for at gribe tilbage til Derridas formulering af tematikken i *De la grammatologie* – er vigtig og videnskabshistorisk uomgængelig. Og dog er den ikke i længden så chokerende og omvæltende, at den kan blive ved med at tryllebinde den intellektuelle opmærksomhed. De udformninger, Derrida gav kritikken af »logocentrismen« i strukturalismens tegntænkning, var væsentlige og kom på et væsentligt tidspunkt. Og den kunne også med resultater generaliseres til mere eller mindre afledte pointer i den snævrere litteraturvidenskabelige sammenhæng, som de Man gjorde det.

Men den oplevelse af et syndefaldsagtigt uigenkaldeligt sammenbrud for den traditionelle tegntænkning, for fænomenologiens nærværsforestilling og for den implicitte forestilling om subjekt-objektforsoning kan kun beholde sin intensitet over længere tid, hvis det forestillingssystem, der bliver dementeret, har haft en religiøs investering for den pågældende. Det er der evident nok tale om hos Derrida, hvis skrifter i stigende grad bevæger sig i en præsteagtigt messende retorik, der kan virke besynderlig på mere prosaiske læsere. Derrida er ikke alene i den henseende, hvis man lytter nærmere efter. For andre er den implicerede erkendelse imidlertid ikke epokal i samme eksistentielle omfang, ikke en intellektuel faldlem, hvor al grund under fødderne med ét forsvinder. Den giver anledning til et justerende terrænskifte, en nyttig relativering, en accentueret udvidelse af opmærksomhedsfeltet.

Hermed er vi ved dekonstruktionens forcer for den litteraturvidenskabelige udvikling, som jeg ser den. Da Derridas 1967-opgør med 'to tusinde års metafysiske nærværstænkning' så offentlighedens lys, blev det i de efterfølgende års læsninger naturligt tolket ind i sammenhæng med studenteroprørets generelle oplevelse af sammenbrud for traditionelle forståelsesformer.²⁹ Den derridaske pointe var én blandt flere parallelle, passede smukt ind, men var for så vidt ikke den væsentligste. Dens mere omfattende indflydelse har her tillands først indfundet sig i den litterære dekonstruktionens de Man'ske skikkelse på et senere tidspunkt. Nemlig på det tidspunkt, hvor det 'naivt realistiske' projekt om med den videnskabelige analyse at betvinge stoffet nåede sine indre såvel som ydre, markedsmæssige grænser, eller i hvert fald kom til et nødvendigt refleksionsstop. Dekonstruktionens styrke har været at kunne udpege og med en vis hjemmevanthed vise en mulig adfærd på de ny felter hinsides grænserne: retoriciteten og dens tankemæssige implikationer, betydningshandlingens selvrefleksive og dermed selvrelativerende funktionsmåde som den tager sig ud, når benævnelsens gestus har opbrugt sin selvfølgelighed. Honnør

for det.

Imidlertid kan man komme til at spørge sig, om ikke de samme flytninger på samme tid var undervejs også andre steder og stedvis selv inde i et værk som *Dansk litteraturhistorie*. Hvis man ser efter, arbejdes der i litteraturhistorien ikke kun med de litterære tematikkers historiske skifte og med de teksteksterne faktoreres – samfundets – omformning. Flere steder sættes optikken faktisk på opkomsten af nye retoriske systemer, dissés implikationer og det litterære indholds uløselige sammenvævedhed hermed. Betegnelserne er ikke de moderigtige – man skriver om stil, genre og 'fremstillingsformer', ikke i generelle vendinger om koder og retoricitet. Men opmærksomhedens retning er, tidstypisk for skrivetidspunktet, den samme, blot indlejret i et historisk projekt, hvor den i øvrigt med fordel kan placere sig.

Der sker også noget andet på det tidspunkt, hvor handlingen står der som afsluttet, yderliggjort i sin skriftlige form. For en deltager, hvor selvrefleksionen en dag indfinder sig, er litteraturhistorien et ypperligt materiale til at fortælle, hvorledes selv den mest objektivt stræbende forklaring selv i sin mest afpersonaliserede gestus bærer alle den involverede subjektivitets spor. At vandre gennem bindene er som at gå på besøg i de skrivende personers og miljøers indre gemakker. Man forstår da, hvorfor næsten alle tekster i det sene 19. århundredes litteratur uvægerligt synes at handle om provinsstudentens overgang fra provins til storby, og hvorfor midtårhundredets underlige tidsrum profileres ikke som tom senromantik, men som kras overgang fra autoritetsprincip til markedsmæssig pluralisme og eksistenskamp. Således kunne man fortsætte gennem bindene.

Både retorikbevidsthed og en bekræftelse af læsningernes subjektivistiske relativisme, to af det sidste tiårs hovederkendelser, synes at kunne opstå også dér, hvor de mindst af alt burde være. Hvad kan man så konkludere på det?

VII.

Der tegner sig gennem de sidste tyve års litteraturvidenskabelige forandringer herhjemme en interessant udviklingsretning. Fra en forestilling om med objektive metoder at kunne analysere et objektivt emne – strukturalismens forestilling – bevæger man sig i 70'erne over i en fase, hvor strategien bliver en objektivistisk analyse af et subjektivt produceret emne: den socialhistorisk-psykoanalytiske tilgang. Endelig bevæger vi os i 80'erne ind i konceptioner, hvor subjektive strategier – relativistiske »læsninger« – anlægges på tekster opfattet som åbne betydningspotentialer for disse subjektive strategier. Altså

fra en objekt-objekt-figur, til en objekt-subjekt-figur videre til en subjekt-subjekt-konstellation.

Naturligvis er det en forenkling, når man fremdrager et sådant mønster. Feltet er mere mangfoldigt, og vidt forskellige strategier lever pluralistisk ved siden af hinanden, såvel i forskningsmiljøerne som i de enkelte forskende personer. Og der findes subjektivist, der har været det hele tiden, og objektivist, der er roligt uanfægtede af alle Fish-agtige tankegange, som måtte komme op. Man kan endelig også være 'objekt-objektivist' på mange måder: strukturalistisk, kapitallogisk, traditionel litteraturhistorisk, nykritisk. Tilsvarende 'subjekt-subjektivist'-variationer findes, i hvert fald teoretisk, foruden naturligvis de komplekse kombinationer.

Alligevel vil jeg vove en hypotese om, at udviklingsretningen har været den ovennævnte. Og på tværs af al fornuft vil jeg også som et tankeeksperiment forlænge den til en prognose: den vil fremover fortsætte i samme retning, omend sandsynligvis med periodiske standninger. Hertil to sæt betragtninger, et om årsager og et om konsekvenser.

Udviklingen snævert fagligt set har meget at gøre med litteraturfagernes forvandling fra en embedsmandsagtig indlejring endnu i slutningen af 60'erne til en åben markedsmæssig orientering her i slutningen af 80'erne. Man kan læse ændringerne fra de ældre bekendtgørelser om 'skoleembedseksamen' og magisterkonferens til den nye fælles humanistbekendtgørelse, der lader beskæftigelsessigtet stå helt åbent, og formentlig snart videre til et amerikansk designet B.A., M.A. og Ph.D.-system. Den store gruppe B.A.-ere til det private arbejdsmarked, den mindre gruppe M.A.'er til undervisningsstillinger i gymnasiet m.v. og den helt lille gruppe Ph.D.'er til de få forskningsprægede jobs offentligt eller privat. Kort sagt en bevægelse hen til et segmenteret, markedsdiktet uddannelsessystem og afskaffelse af embedsstatens offentlige sektorbevidsthed.

Tydeligere end de formelle strukturer er naturligvis de faktiske ændringer hos de involverede. Længe inden bekendtgørelserne fulgte trop, kunne man i studenternes holdninger læse objektivismens død, selv om den lange omslagstid på lærersiden naturligvis udskød den. Med udsigt til at skulle mingelere sig frem til jobs inden for anmeldervirksomhed, reklamebureauer, PR, information, EDB m.v. følte ingen sig fornuftigvis lokket til at iklæde sig den objektivistiske videnskabeligheds rustning eller at indbilde sig med den at kunne træde tungt sejrende ind på arenaen. Selv de få, som på trods af odds har forsøgt at begynde en forskningskarriere her i 80'erne, har gjort det med stor intellektuel gelassenhed, med trendy tæft for emner og stra-

tegie, som kom op, og med en forkærlighed for kvalifikationstyper, der om nødvendigt også kunne gøre sig på et andet marked. Der er mig bekendt ikke udklækket en eneste renlivet forskningsmæssig 'objektivist' inden for det sidste tiår.

Dette hænger igen sammen med at holdningsændringerne ikke er branchespecifikke, men generelt samfundsmæssige. Den åbne antennebevidsthed over for, hvad der foregår i det intersubjektive spil, i det hele de modernes fascinerende kombination af subjektivism og situationssensitivitet, er både socialiseringsbaseret og genstand for en stadig bekræftelse i medierummet såvel som i reelle sociale erfaringer. Og forestillingerne om de »læsninger«, hvori subjektet selv producerer sin betydning, svarer til et ekspressivt behov, som man møder overalt i de yngre dele af samfundslivet, og som de traditionelle litterære studier har kunnet imødekomme i meget ringe grad. Når studenteholdninger skifter, når dekonstruktive og relativistisk-subjektive strategier vinder frem, og når systembeslægtede interesser kommer op selv i tidligere 'gammelmарxistiske' miljøer, skyldes det ikke, at den ene påvirker eller overtaler den anden i enkle kausalkæder. Der er et komplekst socialt udviklingsmønster i bevægelse, og det er svært at forestille sig, at det skulle gå i stå eller begynde at bevæge sig i en væsentlig anderledes retning.

I højere grad end i nogen andre fag findes der netop i litteraturkritikken en intim sammenvævedhed med sociale og socialpsykologiske forandringer i samfundet. Det er et felt med en ekstrem sensitivitet i forhold til det omgivende og af samme grund en foranderlighed, som gør det vanskeligt at opbygge en fagidentitet i videnskabelig forstand, ja blot nogenlunde en konsensus om, hvad det hele går ud på. Litteraturfaget er en mærkelig blanding af et museum og et laboratorium.

I laboratorieafdelingen kan man på menneskelige rørelser i død form – tekster – eksperimentelt afprøve en række sociale strategier, som det i andre fag ville være fysisk eller socialt katastrofalt at afprøve i praksis. Hvis en erhvervsøkonom i virkelighedens verden ville afprøve en ny teori, der vender op og ned på det hidtil praktiserede, kunne det hurtigt føre til konsekvensrige konkurser. Eller hvis en ingeniør fik lov at bygge en bro efter en revolutionært ny tolkning af fysikken, ville han godt kunne få liv og bilvrag på samvittigheden. Men når en litterat lancerer en ny analysestrategi, er det praktisk talt risikofrit. Han/hun kan foretage sig de mest hårrejsende ting med teksten, og intet sker. Kolleger med faste referencerammer, historisk viden m.v. kan ryste på hovedet og opfatte det som vås. Men det besegler ikke nødvendigvis eksperimentets endelige skæbne. Det er andre mere flydende instanser – markedet, konjunkturerne, publi-

kummet m.v. –, der afgør den.

Betyder det så, at vi som konsekvens må sige, at fra nu af gælder det, at *anything goes*? Ingenlunde. Der er ingen grund – det skulle da lige være en psykologisk – til apokalytisk at opleve relativismen som et ragnarok. Pragmatisk gælder det, at inertien trods alt er ganske stor. Men selv om forestillingen om stabile sandhedskriterier nok må skrinlægges mere endegyldigt, end vi hidtil har været indstillet på, er selv sociale kriterier jo ikke uden en vis vedholdenhed og system. Og de er også differentierede.

Så længe man i universitetssystemet kan vedligeholde en forskningsgren, hvorfra der rekrutteres til systemets videreførsel, kan man også opretholde kohærente kvalitetskriterier. Ikke nødvendigvis entydige sandhedskriterier. Disses eksistens har jo reelt været en fiktion, i hvert fald siden den faglige metodespredning for alvor manifesterede sig i 60'erne. Men argumenterede, fleksible konstruktioner, ud fra hvilke man kan dømme om akademiske præstationers kvalitetsgrad. Disse konstruktioner forskyder sig gradvis. Man oplever det lejlighedsvis. Det hænder, at en student afleverer en opgave, der – hånden på hjertet – ville have gjort sig udmærket, lad os sige i 1965 eller i 1974. Den er ikke »forkert« i nogen enkel forstand, den er blot »displaced«, uden at man egentlig kan sige andet, end at relevanskriteriet og de analytiske præmisser har flyttet sig. At det sker i en kontinuerlig proces, er der ikke noget nyt i, og de fleste deltager i bevægelsen uden at opleve det som et problem. (Hvem kan elske forestillingen om – eller hævde muligheden af – på det litterære felt at løse den samme opgave med de samme redskaber og med det samme resultat, som for f.eks. tyve år siden?) Det nye er, at sagerne nu har flyttet sig så meget, at der er anledning til at forestille sig en systematisk tanke om det.

Den systematiske tanke må fremover gå i retning af at redefinere den tolkningsmæssige subjekt-objekt-relation i et relativistisk regi. Og formuleringen skal være mere snedig og tilfredsstillende end afmægtighedens *anything goes*. Det samme problem har i de sidste årtier også været symptomalt opdukkende mange steder i psykoanalytisk tankegang, i moderne Freud-revisioner, herunder Lacan. Det bliver ikke lettere at give det en operativ løsning på det litteraturanalytiske felt. Emnets indlejring – teksthistorisk, socialhistorisk m.v. som vi kender dem igennem fagets videnstraditioner – komplicerer det hele betydeligt, hvis da ikke blot disse aspekter skal bortskæres og kastes på historiens mødding. Men det ville være uklogt.

En amerikansk analytiker som Hayden White har – på dekonstruktionens vegne om man så må sige – glimrende vist de narrative og

retoriske konstruktioner i en række af de historiefilosofier – Hegel, Marx m.fl. – som bl.a. litteraturhistorikere har bygget deres forståelser på.³⁰ Men herfra at slutte, som det hyppigt sker, at med sådanne indsigter er historisk forståelse blevet umulig, er en dum-smart kortslutning. Når postmodernismens lettere kavalleri lader forlyde, at 'de store fortællinger', historien m.v. nu er afgået ved døden, er det en ønskeforestilling og en overdrivelse, ud over at det iøvrigt også er et fundamentalt historisk udsagn. Netop de, der signalerer en dyb indforståethed med de intellektuelle markedsmekanismer og al tings stadige foranderlighed, burde kunne forudse, at på et tidspunkt vil 'historien' komme på menuen igen, efterspurgt af et med dette grundstof underernæret, sultent publikum. Ingen tvivl om det.

Selv forestillinger om principielle, endegyldige sandhedskriterier vil sandsynligvis stå op igen. Det er jo ikke første gang oplevelser af værdiernes og sandhedens relativitet har domineret i de intellektuelle landskaber: både 1920'erne og 1960'erne havde deres relativismer, for slet ikke at tale om de indtil flere gang i det 19. århundrede, hvor man som Marx oplevede, at 'alt fast smeltede til luft'.³¹ Måske er relativismens udbredelse nu mere socialt omfattende end de tidligere gange, den har været på dagsordenen. Men der er ingen endestationer i disse kulturelle processer.

Det betyder, at litteraturvidenskaben som universitetfænomen også skal indstille sig på at vedligeholde indsigter og analysemetoder i en vis uafhængighed af konjunkturernes skiften. Dels for at stå rustet til kommende behov, dels – og ikke mindst – fordi de intellektuelle processer inden for et sådant område i et længere tidsperspektiv er langt mere kumulative, end vi hyppigt forestiller os. Alt bliver skrevet på forudsætninger og de fleste udtalte. Og litteraters kritik af deres forgængere lægger sig altid oven på et tommetykt lag af indforståethed. Da Torben Brostrøm i 1960 i *Versets løvemanke* lancerede sin nykritiske analyser, var han ikke mere konfrontativ, end at wilhelmismens og biografismens tankegange – eller kun ord? – jævnlige genlød i hans beskrivelse af de unge digtere. Termer som vækst og modning væver sig stille ind i 'portrætterne'. Dette er reglen snarere end undtagelsen.

Alt i alt stiller der sig således mindst tre opgaver. To, der har at gøre med bevaring og gradvis udvikling, og én med et decideret krav om mere grundig nytænkning. 1) Videreudviklingen af operative akademiske vurderingskriterier, der både er kohærente og rimeligt à jour. 2) Vedligeholdelsen og videreudviklingen af de eksisterende analytiske praksisser og videnslagre. Og endelig 3) udarbejdelsen af en reflekteret tolkningsteori og -praksis, hvori både relativistisk retorikbe-

vidsthed og en tilsvarende bevidst historisk viden kan sammentænkes. Det skal være en relativisme, der ikke er dekonstruktiv og defaitistisk, men konstruktiv og dog selvreflekterende, d.v.s. klar over en metodes udsigekraft og dennes grænser og dog ude på eksperimenterende og dristigt at flytte rundt på disse grænser.

Som helhed er der nok at tage fat på. Men i den store ramme er der plads til alle og gode muligheder for at vælge sig ind på opgaverne efter temperament. Enighed er ingen nødvendighed, ja næppe en fordel. Uenighed er produktiv.

Tilbage står blot problemerne med finansiering af aktiviteterne, rekruttering og social indføjning. Og de problemer er ganske store i et så stivbenet system som det eksisterende. Trods alle ønsker om det modsatte, og uagtet at man ikke mere taler meget derom, viser det sig desværre stadig, at også i denne slags åndsliv indgår materielle og sociale forhold på aktiv vis. Det er en fare, at nedskæringer måske fordriver talenterne fra feltet og kun bibeholder de museale aktiviteter, uden at der dermed er sagt noget negativt om *dem*. Der er sjældent blandt litterater blevet jamret så meget over verdens almindelige elendighed som 1965-75, hvor pengene flød til de litteraturfaglige ekspansioner. Men der har sjældent heller været så meget produktivitet og fornyelse – i øvrigt også uenighed. Hvis man kunne lære noget af dette sammenfald og omsætte det i praktiske handlinger, ville der være udsigter.

Noter

1. L.Althusser: *For Marx*, København 1969, p.22. Måske skal man for præcisionens skyld tilføje, at Althusser alene refererede til sin bogs titelperson.
2. William Empson: *Some Versions of Pastoral*, N.Y. 1974 (org.1935), kapitlet »Proletarian Literature.« Se for en mere omfattende belysning Frank Kermode's brillante og inciterende indsigtfulde diskussion af den britiske 30'er marxisme i hans *History and Value*, Oxford 1988.
3. En glimrende idéhistorisk orienteret fremstilling heraf er M.H.Abrams *Natural Supernaturalism: Tradition and Revolution in Romantic Literature*, N.Y. 1971.
4. Se min artikel »Karl Marx var en tysk filosof (I-II)« i *K&K* 54 og 56 (1987).
5. Se herom Lukács' 1967-»Vorwort« i *Geschichte und Klassenbewußtsein*, Neuwied u.Berlin 1968, pp.24 ff. Også hans *Der junge Hegel*, smstd. 1948, pp.656 ff.
6. Frank Lentricchia: *After the New Criticism*, Chicago 1980, p.284.
7. Stanley Fish: *Is There a Text in This Class?: The Authority of Interpretive Communities*, Cambridge, Mass.,1980.
8. *Yale French Studies* 55/66, 1977.
9. *The Bodley Head Henry James*, Vol.XI, London 1974, p.82.
10. Jacques Lacan: »Seminar on »The Purloined Letter««, *Yale French Studies* 48 (1972), genoptrykt i John P.Muller and William J.Richardson (eds.): *The Purloined Poe*, Baltimore 1988.

11. Jacques Derrida: »Le facteur de la vérité«, *Poétique*(1975), genoptrykt smstd. som Lacan loc.cit.
12. Barbara Johnson: »The Frame of Reference: Poe, Lacan, Derrida«, *Yale French Studies* 55/66(1977), genoptrykt smstd. som Lacan og Derrida loc.cit.
13. Derrida i *De la grammatologie*, Paris 1967 og de Man i *Blindness and Insight*, N.Y. 1971, 2. udg. Minneapolis 1983.
14. Atle Kittang: »Konstruksjon og dekonstruksjon i tekstanalysen. Kommentar til Knut Hamsuns »Nabobyen«, i Lars Erslev Andersen m.fl.(red.): *Løjper. Temaer i aktuel tekstlæsning*, Århus 1988, p.11.
15. Kittang loc.cit., p.16.
16. *Blindness and Insight*, 2.udg., p.189.
17. op.cit., p.208.
18. op.cit., p.220 hhv.p.219.
19. op.cit., p.214.
20. op.cit., p.222.
21. op.cit., p.226. De efterfølgende citater ibid.
22. Jfr. Tobin Siebers: *The Romantic Fantastic*, Ithaca, N.Y., 1984, p. 105 ff.
23. I artiklen »Kapitalisme, modernisme og postmodernisme« i *K&K* 52(1986).
24. Frank Lentricchia: *After the New Criticism*, Chicago 1980, p.289.
25. De følgende betragtninger bygger i væsentlig grad på oplysninger fra en række samtaler med de Man's bekendte, professor Neil Hertz, Johns Hopkins University, Baltimore. Neil Hertz forestår den udgivelse af de Man's kollaborationsartikler, som er undervejs. Se også Derridas ordrige indlæg »Like the Sound of the Sea Deep within a Shell: Paul de Man's War«, i *Critical Inquiry*, Vol.14:3, Spring 1988.
26. loc.cit.,p. 223.
27. Hendrik de Man: *Socialismens Psykologi*, Kbh. 1932, p.442.
28. Se mit afsnit om 1800-talsironien i *Dansk litteraturhistorie*, bd.VI, p. 91 ff.
29. Se David Simpson's Derrida-omtale i »Litteraturkritikken og dens tilbagevenden til »historien«« i *K&K* 64(1989).
30. Hayden White: *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, Baltimore, 1973.
31. Se den levende læsning af Det kommunistiske Manifest, Faust, Baudelaire m.m. i Marshall Berman: *All That Is Solid Melts Into Air: The Experience of Modernity*, N.Y. 1982.